

LA SALA DE MÉS AMUNT

"Canigó", l'obra culminant de Verdaguer

Jacint Verdaguer i Santaló, nat a Folgueroles, a la Plana de Vic, el 1845 i mort a Barcelona el 1902, és, sense cap mena de dubte, un dels més grans poetes de la llengua catalana de tots els temps, i l'escriptor que va culminar en el terreny literari el moviment de la Renaixença.

La figura de Jacint Verdaguer –sobre la qual s'ha escrit molt, però que no disposa encara de la gran biografia unitària que mereix– apareix en la història de la literatura catalana com una figura gegantina que traspassa l'àmbit literari i incideix poderosament, en el vessant humà, en el mite de la recuperació nacional de Catalunya als segles XIX i XX. Hi ha dos Verdaguers: el Verdaguer poeta –l'escriptor Jacint Verdaguer– i el Verdaguer capellà i home del poble, amb una vida plena d'avatars, que en l'ànima popular és conegut com a Mossèn Cinto. L'un i l'altre es fonen de manera indestruïble en una sola figura que, malgrat els elements de paral·lisme que adornen el seu entorn, en tota la seva trajectòria va aportar novetat i modernitat, tant a les lletres catalanes, incidint en el renaixentisme romàntic per superar-lo, com a la mateixa societat, protagonitzant una successió d'escàndols derivats del seu caràcter díscol i de la rebel·lió contra l'autoritat eclesiàstica, que el van fer aparèixer als ulls del poble com un home bo injustament tractat.

Jacint Verdaguer va sorgir a la palestra literària quan el moviment romàntic de la Renaixença feia el ple. El gran mitjà del moviment, els

Jocs Florals de Barcelona, represos el 1859, era la plataforma idònia perquè un Verdaguer de 21 anys intel·lectualment format i ja decidit a seguir una carrera literària en la doble vessant lírica i èpica, s'hi donés a conèixer; i no ho va fer d'una manera qualsevol, sinó cuidant la seva imatge, com ho faria qualsevol escriptor modern: es va presentar al conclave jocfloralesc vestit amb faixa i barretina, convençut que veure un 'pagès' de carn i ossos causaria sensació entre els lletraferits renaixentistes barcelonins, enamorats de la ruralia i de les essències pairals.

Verdaguer també era un enamorat de la ruralia i de les essències pairals, però d'una altra manera: no com un fi, enyoradís del passat, sinó com un mitjà literari amb l'ull posat en el present i el futur. Verdaguer no va ser un home del camp, sinó un home de ciutat: la seva trajectòria té el perfil inequívoc d'un escriptor urbà. A 25 anys, ja sacerdot, va deixar l'entorn rural per traslladar-se a Barcelona, on, lluny d'exercir un treball adotzenat en una parròquia que li hauria pres moltes hores, va buscar una ocupació, la de capellà de vaixell de la Companyia Transatlàntica, que li permetria dedicar-se de ple durant uns anys a la creació literària. Aquesta primera ocupació, va ser seguida per la d'almoïner de la casa del Marquès de Comillas, que, tot mantenint-li el temps que necessitava per escriure, li va facilitar altres elements útils per a la seva carrera d'escriptor: la freqüentació de l'alta societat barcelonina i la possibilitat de viatjar tant per Catalunya –a la recerca de la riquesa lingüística que incorporava en forma literària– com a destinacions d'interès literari com França i Alemanya o a universos mítics com Rússia i Terra Santa. Per si calia encara algun element de convicció sobre la modernitat de Verdaguer i la seriositat amb què es

prenia la seva carrera literària, consignarem que, des que es va traslladar a viure a Barcelona, va adquirir i conservar al seu costat la crossa promotora d'un editor, que actuava amb una perspicàcia i un sentit de l'oportunitat comercial desconeguts a l'època a Catalunya, digne precedent dels moderns agents literaris.

L'obra de Verdaguer conté dues vessants formalment separades – l'abundant producció lírica d'una banda, i, d'altra banda els seus dos grans poemes èpics, *L'Atlàntida* i *Canigó*–, però íntimament relacionades pel conducte de la llengua, extraordinàriament modelada literàriament de forma intuïtiva i que supera de molt la mitjana dels escriptors de la seva època, ancorats en l'encarcament d'una literatura que havia sofert un tall de segles des dels temps esplendorosos d'Ausiàs Marc i Joanot Martorell. És per la via de la llengua que la figura de Verdaguer se situa en el cim de la Renaixença, culminant-la i superant-la i esdevenint així el creador del català literari modern, sense oblidar la contribució en el mateix sentit de dos grans escriptors coetanis, Narcís Oller i Àngel Guimerà, respectius creadors de la novel·lística i la dramaturgia catalanes dels temps moderns. La ductilitat lingüística d'escriptors immediatament posteriors, com Joan Maragall, Víctor Català o Josep Carner, és directament deutora de Verdaguer, com ho és també, en l'àmbit científic, l'obra depuradora i normativitzadora de Pompeu Fabra.

El gran poema èpic del Pirineu

Entre la producció èpica de Verdaguer, limitada a dos grans poemes, *L'Atlàntida* i *Canigó*, aquest darrer és l'obra culminant del poeta, i per

ella sola inclou l'escriptor en la galeria de grans poetes romàntics europeus com Hölderlin, Hugo, Leopardi o el més proper Mistral, amb el denominador comú de tots ells de posar la ploma al servei de la presa de consciència del renaixement i la unitat del seu poble. *Canigó* és, de fet, el gran poema nacional de Catalunya en clau romàntica, on desfilen els grans mites de la reconquesta del territori, la fundació de la nació per l'abat-bisbe Oliba, les llegendes bèl·liques i les referències místiques, amb tot un mostrari de monjos i soldats, de gegants i fades, de pastors i pastorel·les, emmarcats per les muntanyes colossals de la serralada pirinenca.

Canigó és també el gran poema del Pirineu. Per preparar-lo, a finals de juny de 1883 Verdaguer va començar, partint d'Elna, un periple a peu que el va portar a resseguir els cims més alterosos de la serralada: el mateix Canigó, el Puigmal, el Pedraforca, el Carlit, la Maladeta, la pica d'Estats, recorregut que va acabar a Andorra en la seva estada de dotze dies que va començar el 25 d'agost i on, entrant pel port de l'Angonella, va resseguir totes les valls i es va enfilear al cim de Casamanya i als Pessons.

De l'estada a Andorra del poeta, en resta el diari que durant tot el periple pirinenc redactava en una llibreta i que, malgrat que no era pensat per donar-lo a la impremta, està escrit en el magnífic estil literari de Verdaguer, que, a més de poeta, va ser un ric i elegant prosista. La part andorrana d'aquest diari, una visió del nostre país a finals del segle XIX per part de qui a més de sacerdot i poeta va ser un precoç i avesat excursionista, va ser publicada íntegrament per primera vegada pel

professor Narcís Garolera als *Annals* 1993 de l'Institut d'Estudis Andorrans.

També en resten les referències a Andorra en el mateix poema, com el passatge evocador de diversos indrets de muntanya en el Cant IV:

Vessant-se'l d'un a l'altre amb dolç murmuri
los tres llacs de Tristany són més hermosos;
Puig d'Alba i Fontargent més blanquinosos
amb llur brial de neu que mai se fon.
Les valls d'Ordino i d'Incles són més plenes
d'harmonies, de somnis i misteri
als raigs que hi deixa ploure l'hemisferi,
a la serena de qui cova el món.

o aquells altres versos que, en el Cant XII, dedica a la Mare de Déu de Meritxell sense oblidar cantar-ne també l'entorn muntanyenc:

Desnia-se'n la fada a la bona hora,
millor Reina i senyora
en Meritxell trobaren estes valls.
Fa musica a ses plantes lo Valira,
que d'Ordino a Soldeu, harmoniosa,
té la figura d'una immensa lira
de braços de crestalls.
Damunt son front llueixen
los dotze estanys Pessons, corona hermosa
que de brillants i gemmes li ofereixen

aqueixes cimes on lo cel reposa;
corona d'Ariadna esplendorosa
que, del zenit despresa,
quedà entre terra i cel aquí suspesa.

Edicions de "Canigó" a la Biblioteca Nacional

La "sala de més amunt", segona planta de la nostra Biblioteca Nacional ubicada a la Casa Bauró d'Andorra la Vella, on es conserven els materials bibliogràfics de més valor, conté cinc edicions relatives a *Canigó*, entre les quals destaca un exemplar de la primera edició, publicada el 1886 a Barcelona, acuradament editada per la Llibreria Catòlica, amb una portada amb el títol en artístiques lletres d'or ornamentades amb motius florals, d'un estil que ja presagia el Modernisme, i amb l'encapçalament dels capítols interiors ornat també amb unes targes amb dibuixos de motius florals i mitològics.

Una altra de les edicions contingudes a la BN és del 1901, impresa sota la rúbrica de la Biblioteca de "Catalunya Artística", amb una portada amb un dibuix d'estil romàntic signat A. Solé, que representa la muntanya del Canigó i que inclou en el seu interior les targes amb dibuixos que ja apareixien a la primera edició.

El poema de Jacint Verdaguer "Canigó" contat als infants és el títol d'un altre d'aquests llibres, publicat el 1929 per Edicions Proa, amb uns textos pedagògics explicatius del poema i del seu significat, obra del pedagog Artur Martorell, i que conté a la portada i en pàgines interiors unes il·lustracions signades Quelus, de caire noucentista.

Una peça bibliogràfica de gran qualitat i també plenament noucentista és també l'edició de *Canigó* per l'Editorial Sala de Vic, del 1945, il·lustrada pel prestigiós dibuixant Joan Junceda, amb 14 làmines evocadores de les batalles, les muntanyes i les referències cavalleresques, monàstiques i pastorívoles que el poema conté.

Finalment, la BN també posseeix una edició de petit format de la Biblioteca Selecta, del 1944, que, malgrat tenir les sòbries característiques d'un llibre de butxaca, constitueix avui també una raresa bibliogràfica.

Àlvar Valls Oliva
Escriptor